

בריתנו האחרונה של אבי

היה זה בתקופה מאוחרת ואבודה של התמוטטות כללית, לעת החיסול הסופי של עסקינו. השלט הוסר כבר מזמן מעל פתח החנות. מאחורי סורג מורד-למחצה גיחלה אמי סחר-סתר בשאריות. אדלה נסעה לאמריקה, סיפרו כי האנייה שהפליגה בה טבעה וכל נוסעיה נספו. מעולם לא בדקנו את מהימנות השמועה הזאת. עקבותיה אבדו ושוב לא שמענו על אודותיה. החל עידן חדש, מפוכח, ריק ונטול שמחה — לבן כנייר. גניה, העוזרת החדשה, אנמית, חיוורת והסרת עצמות, ריחפה רכות בחדרים. לו ליטפיה על גבה הייתה מתפללת ומתמתחת כנחש ומנהמת כחתולה. עור פניה היה לבן-עכור ואף מתחת לעפעפי עיניה הוגויות לא היה ורוד. בפזור-דעת היתה מתקינה מדי פעם רביכה מבחילה ובלתי-אכילה, מתעודות-משלוח והעתקים ישנים.

אותה שעה כבר היה אבי מת לחלוטין. עד כה חזר ומת פעמים רבות, מעולם לא לגמרי, ותמיד בהסתייגויות מסוימות שכפו בחינה מהודשת של העובדה הזאת. אך היתה גם מעלה לדבר. מתוך שפורר בדרך זו את מותו לשיעורים, הרגיל אותנו אבי לעובדת הסתלקותו. נעשינו אישיים להופעותיו ההזורות במתכונת ההולכת ומצטמצמת מדי פעם ומוסיפות עצבות. קלסתר פניו הנעדרות מכבר התפשט כביכול בחדר שבו היה חי, הסתעף ויצר מוקדים מזוירים של בבואתו המופלאה בבהירותה. הטפטים זיקו פה-דושם את רטט פניו העצבני של אבי, הערבסקות לבשו את האנטומיה הכאובה של חיכוך, המפורקת לאברים סימטריים כדפוסו המאובן של טרילוביט. זמן-מה היינו משקיפים ממרחק רב על מעילו המתופר פרוות בואשים. המעיל היה מתנשם; בהלת החיות הקטנות האחוזות זו בזו, התפורות יחד, היתה חולפת דרכו ברעידות אינ-אונים ואובדת בקפלי שוליו. מקרוב, בהסמכת אוו, אפשר היה לשמוע את הריטון המתנגן של אחוות הלומן. בדמות העור המעובל זיטב, הנושא ריח קל של בואשים, של רצה וריחות ייחום ליליים, יכול היה להאריך ימים, אולם גם כאן לא החזיק מעמד זמן רב.

פעם אחת חזרה אמי מן העיר בהבעת תימהון: ראה, יוסף — אמרה — איזה מקרה. תפסתי אותו על המדרגות כשהוא מנתר מאחת לשנייה. — והסירה את המטפת מעל למשהו שהחזיקה בצלחת. הכרתיו מיד. הדמיון היה מובהק, אף שעתה היה סרטן או עקרב מגדל. אישרנו זאת במבט עינינו,

גדמים עד למעמקי נפשנו מבהירות הדמיון הזה, שחרף המורות ומטאמור-
 פוות כאלו, נכפה עלינו בכוח שאין לעמוד בפניו. — האם הוא חי? —
 שאלתי. — מובן מאלי, בקושי אני יכולה להחזיק בו — אמרה אמי — האם
 עלי להניחו על הרצפה? — היא העמידה את הצלחת על הארץ, ורכוניה
 מעליו סקרנוהו עתה לפרטיו. היה מניע קלות ברגליו המרובות, המעוקמות
 — שקוע ביניהן. מלקחיו המורמים קמעה ושפמיו היו כמקשיבים. הטיתי
 את הקערה ואבי ירד על הרצפה בזהירות, בהיסוס-מה, ואך חש בקרקע
 השטוחה תחתיו פתח פתאים במרוצה בהמון רגליו, מקשקש בעצמות הקשות
 של מפרקי-הרגליים. הסמתי את דרכו. מהסס נגע בשפמיו הנעים במכשול
 ואחר הגביה את מלקחיו ופנה הצדה. הנתנו לו לרוץ בכיוון שבו. בצד
 הזה לא עמדו רהיטים שיכולים היו לשמש לו מסתור. ובמרוצה זו של גלי-
 רטט ברגליו המרובות הגיע לקיר, ועוד לפני שהתאוששנו עלה בו בכל צבא
 גפיו בקלות, בלי להתעכב. נרעדתי מתוך סלידה אינסטינקטיבית, עוקב אחר
 טיול הפרקים הנע בהמולה על פני גיר-הטפטים. בינתיים הגיע אבי לארון-
 קיר קטן, רגע נכפף על שפתו, כשהוא בודק במלקחיו את המישור שבפנים,
 ואחר-כך הודחל כולו פנימה.

אבי היה כמתודע מחדש אל הדירה מגקודת-ראותו של סרטן. בתן חפצים,
 אולי בחוש הריח שלו, כי על אף בחינה מדוקדקת לא הצלחתי להבחין אצלו
 באבר ראייה כלשהו. גדמה שהיה תוהה על הדברים אשר פגש בדרכו, עוצר
 לידם, נוגע בהם קלות בשפמו המתנועע ואפילו לופתם במלקחיו כמו לבדיקה,
 מונה אותם ורק אחרי רגע ניתק מעליהם ורץ הלאה, כשהוא גורר אחריו את
 זנבו המורם קמעה מעל לרצפה. בדומה לכך נהג בהתייכות לחם ובשר
 שהשלכנו לו על הרצפה בתקווה שיאכלם. היה ממשש אותן בחפזה ורץ הלאה,
 בלי לשער כי עצמים אלה נועדו למאכל.

למראה סיווריו העקשניים והסבלניים בתחום החדר, אפשר היה לחשוב
 שהוא מחפש משהו. לרגעים רץ לפינה במטבח, אל מתחת לחבית המים
 הדולפת, ובהגיעו לשולולית כאילו היה שיתת. פעמים התגלגל ובילה אי-שם
 ימים שלמים, הסתדר יפה בלי מזון ולא השגחנו שנגרע משהו מחיותו. במשך
 היום היינו מתהלכים ברגשות-סלידה מעורבים בבושט-פגים בשל החושש
 הכמוס שהוא עלול לבקרנו בלילה במיטה. אבל דבר זה לא קרה מעולם, אף
 כי במשך היום היה משוטט על פני כל הרהיטים ובייחוד אהב לשזות ברווח
 שבין הארונות והקיר.

עם זאת הבחנו אצלו בגילויי תבונה מסוימים ואפילו בשובבות קונדסית.
 מעולם, למשל, לא פסח אבי על שעת הארוחה והיה מופיע בחדר האוכל, אם
 גם חלקו בסעודה היה אפלטוני בלבד. ואם במקרה היתה דלת חדר האוכל

סגורה בשעת הצהריים, כששהה אבי בחדר הסמוך, היה מתחיל לרוץ רצוא-
 ושוב לאורך הסדק, וובר-חורק מתחת לדלת, עד שפתחו לו. במאוחר יותר
 למד לדחוק בסדק הזה את מלקחיו ואת רגליו, ובעזרת תנודות-גוף מאומצות
 מעט היה מצליח להידחק על צדו תחת הדלת ולהיכנס לחדר. נדמה שהוא
 שמה על כך. היה דומם או מתחת לשולחן, שכב שם בשקט, ורק היה מגענע
 בזנבו בקצב של הלמות הדופק. לא ידענו לנחש את פשר הגיענוע הקצוב
 של הזנב המבריק. היה כאן משהו אירוני, מגונה ומרושע, ובחוד כך, כמו
 מביע סיפוק של איזה תאוה שפלה. נמרוד, כלבנו, היה ניגש אליו לאט
 ובהיסוס, מרחרה סביבו בזהירות, מתעטש ומתרחק באדישות בלי לגבש
 עמדה ברורה.

ההתמוטטות בביתנו היתה מרחיבה את תחומיה. גניה היתה ישנה ימים
 על ימים. גופה התמיר נע הסר-שדרה בגשימתה העמוקה. לעתים קרובות
 מצאנו במרק סלילים של חוטי תפירה, שהכניסה יחד עם הירקות ברישול
 ובפיזור-נפש מוזר. החנות היתה פתוחה יומם ולילה ברציפות. המכירה שמא-
 חורי הסורג המורד-למחצה היתה מתנהלת לה יום-יום בדרכה הסבוכה תוך
 כדי שידולים והתמקחות. ובנוסף הגיע הדוד קארול.

בהופיעו היה מדוכא באורת מוזר ומיעט בדיבורו. באנתה הודיע כי לאחר
 גיסיונותיו העגומים האחרונים החליט לשנות את אורח-חיוו ולהתרכז בלימוד
 לשונות. את הבית לא היה יוצא. הוא הסתגר בחדר האחרון, שגניה סילקה
 מתוכו את כל המרבדים והשטיחים, בהתנכרה לאורח החדש, ושקע בהקירת
 לוחות מחירים ישנים. פעמים אחדות ניסה לדרוך ברשעותו על זנבו של אבי.
 בצעקות ובבהלה אסרנו עליו זאת. היה מחייך לגפשו ברשעות, מפקפק עדיין,
 שעה שאבי, בלי שנתן דעתו על עוצם הסכנה, היה נעצר ובודק בתשומת-
 לב כתמים ברצפה.

מהיר וזריו היה אבי כל עוד עמד על רגליו, אלא שבהיותו הפוך על גבו
 נעשה חסר-ישע לגמרי, כמוהו ככל עוטי השריון. מדוכדך ועצוב היה מראהו
 כשהיה מנפנף בייאוש ברגליו, סב איץ-אונים סביב עצמו. לא היה אפשר
 שלא לחוש אי-נעימות למראה המנגנון האנטומי הברור מדי, המופגן ללא
 בושה כמעט, כאילו חשוף מצד בטנו הפרוקה והעירומה. ברגעים כאלה היה
 הדוד קארול כמעט קופץ לדרוס אותו. היינו אצים להצילו ומושיטים לאבי
 משהו שבו היה נאחו בעויות במלקחיו וחוזר בזריוות אל מצבו הרגיל, ומיד
 היה פותח בריצת הקפות, מפגיץ פניות חדות בכפל-מהירות, כמבקש למחות
 את זכר מפלתו המבישה.

בצער עליו להתגבר על עצמי כדי להיות נאמן לאמת ולספר עובדה בלתי
 נתפשת, אשר לממשותה נרעדת ישותי כולה. עד היום אינני מסוגל לקלוט

כי היינו הגורמים המודעים של עובדה זו במלואה. מנקודת-ראות זו לובש המאורע אופי גורלי מיוחד במינו. הגורליות אינה עוקפת את תודעתנו ואת רצוננו אלא קובעת אותם במכניזם שלה עצמה, עד שאנחנו מסוגלים להניח או להרשות לדברים להתרחש כמתוך שינה לתארגנית, דברים שבתנאים רגילים היינו נרתעים מפניהם.

מזועזע הייתי בתום המעשה, כאשר שאלתי את אמי בייאוש: — איך יכולת לעשות זאת! לו לפחות הייתה גניה עושה זאת, אבל את כמו ידיך... — אמי בכתה, פוכרת ידיה, בלי שתוכל להשיב. וכי האמינה שכך ייטב לאבי, כלום ראתה במעשה זה מוצא יחיד למצבו חסר התקווה, או אולי פעלה סתם מתוך קלות-ראש והיסח-הדעת שאין להבינם?... הגורל מוצא לו אלף תחבולות כאשר מדובר בעקיפת רצונו הסתום. רפיון-מוחין רגע, פעוט, שניות של עיוורון או הזנחה, דיים להבריח את המעשה מבין סקילא וכאריי בדיס של החלטותינו. אחר-כך, אקס-פוסט, אפשר לבאר ולהסביר את הסיבות, לחקור את המניעים — העובדה בעינה עומדת, בבחינת מעשה שאין להשיבו, פסק-דין נחרץ לנצח.

התפכחנו והתנערנו מן העיוורון רק כאשר הוגש אבי בתוך קערה. הוא שכב בצלחת, גדול ותפוח מן הבישול, מקפא חיוור-אפור. ישבנו דמומים כדגים. רק הדוד קארול שלח מזלגו אל הקערה, אך נעצר בהיסוס במחצית הדרך, כשהוא מציץ בנו משהתאה. אמי ציוותה להציג את הקערה בטרקלין. שם שכב על השולחן המכוסה מפת קטיפה, ליד אלבומי התצלומים ותיבת הסיגריות המנגנת, שכב דומם ואנו היינו עוקפים אותו.

אך לא כאן צריכים היו להסתיים גדודי הארציים של אבי, וההמשך, הארכת הסיפור, דומה אף אל מעבר גבולות המותר — היא הנקודה הכאובה ביותר. מדוע לא ויתר לבסוף, מדוע לא הכיר במפלתו שעה שבאמת כבר היו לו כל הטעמים להיכנע והגורל לא יכול להוסיף ולהתאנות לו? לאחר ששכב בלי גוף כמה שבועות, התגבש איכשהו וכמו שב אטי-אט אל עצמו. בוקר אחד מצאנו את הקערה ריקה, רק רגל אחת הייתה מונחת בשוליה, שמוטה על מקפא מיץ העגבניות ועל הקריש. דרוס עקבות מנוסתו, מבושל, משיל רגליו בדרך, נגרר בכוחותיו האחרונים הלאה, הלוך וגדוד ללא בית, ומעולם לא שבנו לראותו.

הספר

א

אני מכנה אותו בפשטות ספר, ללא שום הגדרות או תיאורים. הצימצום הזה וההגבלה הם בבחינת אגדה של חוסר אונים, כניעה חרישית בפני הטרונסצנדנט הבלתי-נתפס, מאחר שאין מלה, אין רמז היכול להבהיק, לבשם, לזרום באותה צמרמורת הרדה, בתחושת אותו דבר ללא שם, אשר אפילו הטעם הראשון שלו בקצה הלשון חורג מגבולות כושר התפעלותנו. כי מהו פאתוס של שמות-תואר והגדרות גפוחות לנוכח הדבר הזה, לנוכח ההוד הנדיב הזה. הקורא, הקורא האמיתי, שאותו מביא בחשבון הסיפור הזה, ממילא יבין כאשר אציץ עמוק אל תוך עיניו וממש על הקרקעית אבריק באותו הבהק. מהמבט הקצר והאמיץ, מלחיצת היד המרפרפת, הוא ישיג, יקבל, ייטיב להכיר — ויעצום את עיניו מעוצם התענוג שבהסכמה העמוקה. וכי כולנו איננו אחוזים ידיים בהסתר מתחת לשולחן המפריד בינינו ?

ספר... אי-שם בשחר הילדות, בדימדומי-החיים הראשונים, התבהר האופק באורו השל. מונח היה הספר במלוא הדרו על מכתבת אבי, ואבי, בהיותו שקוע בו חרש, חיכך באורך רוח באצבעו הטבולה ברוק את גב התדפיסים, עד אשר החל הנייר העיוור להתערפל, להתעכר, להזות בתחושה צופנת עונג ולפתע היה מתקלף ומשיל בעורת נייר עדין ומפשיל אמרה טווסית שענייה ריסיים, ומבטן שוקע, מתעלף, לתוך שחר צבעים אלוהי ובתולי, אל תוך להות מופלאה של תכולים שבתכולים.

אהה, הסרת התבלול, אהה, פלישת הנוגה, אהה, אביב ענוג, אהה, אבי... לפעמים היה אבי קם מן הספר והולך. או אז הייתי אני נשאר עמו ביחידות ורוח היתה נושבת מן הדפים והמראות היו קמים.

וכאשר עילעלה הרוח חרש בגליונות, נושפת צבעים ודמויות, היתה חולפת צמרמורת בטורי הכתוב, מפריחה מבין האותיות להקות סנוניות ועפרונים. כך היה מתעופף ומתפור דף אחרי דף, נספג ברכות בנוף ומרוזה אותו בססגוניות. לעתים היה ישן והרוח היתה מנשבת בו חרש, כבשושנה עתירת עלים הפוקחת את עלי הכותרת, עלעל אחר עלעל, עפעף אחר עפעף, כולם קטיפה עיוורת ורדומה, הצופנת בחובה על הקרקעית אישון תכלת, לשד טווסית, קן קוליבריים רעשני.

היה זה לפני זמן רב. אמי לא היתה עדיין. ביליתי את הימים ביחידות עם אבי בהדרגה שהיה כעולם ומלואו.

גבישוני מגסרה המשתלשלים מן המגורה, מילאו את החדר בתפוזות צבעים, בקשת הניתזת לכל פינותיו, וכאשר סובבה המגורה על שרשראותיה, נדד החדר כולו בקטעי הקשת, כאילו נעו חוגי שבעת כוכבי הלכת, סובבים מעצמם. אהבתי לעמוד בין רגלי אבי ולחבקו כעמודים משני עבריי. לעתים כתב מכתבים. ישבתי על המכתבה ועקבתי בהתפעלות אחרי סילסולי התימתו, סובכים ומתערבלים כסילסולי זמר. בטפטים הנצו חיוכים, בקעו עיניים, פיזו מהתלות. כדי לשעשעני, היה אבא משלח לתוך חלל צבעי הקשת בועות סבון מקש ארוך. בהתנגשן בקירות היו מתפקעות ומותירות באוויר את צבעיהן. אחר־כך באה אמי והאידיליה הקדומה והבהירה הזאת הסתיימה. לחד בתפנוקי אמי שכחתי את אבי, חיי נעו במסלול חדש ושובה, ללא חגיגות וגסים, ואולי הייתי שוכח לעולם את הספר, אלמלא אותו הלילה ואותו החלום.

ב

התעוררתי פעם בשחר חורף אפלולי — מתחת למפולות החשכה יקד במע־מקים זוהר קודר — ובעוד מתחת לעפעפי רחשו דמויות וסימנים מעורפלים, התחלתי להזות באורה סבוך ולא־ברור, בייסורים ובצער שוא, בספר הישן, האבוד.

איש לא הבין אותי, ומוקנט בשל האטימות הזאת, התחלתי להציק להורי ולענותם במפגיע בקדחתנות.

יחף ובכתונת־לילה הפכתי בספריית אבי, רועד מהתרגשות, מאוכזב ומלא ועם תיאיתי בחוסר ישע לקהל המאזינים הנדהם את הדבר שאין לתארו, ששום מלה לא השתוותה לו, שום תמונה המשורטטת באצבעי הרועדת והמתארכת. דליתי מתוכי הסברים אינסופיים, מלאי סיבוכים וניגודים, ובכיתי בייאוש אין־אונים.

הם עמדו מעליי נבוכים ואובדי עצות, מתביישים בחוסר אונם. בעומק נפשם לא היו נקיים מכל אשמה. תקיפותי, נימת התביעה חסרת הסבלנות ורוויית הועם הקנו לי למראית עין את צדקתי, את היתרון שבטיעון מבוסס היטב. הם התרוצצו כשהם מביאים ספרים שונים ותתבו אותם לידי. דחיתי אותם בסערת התמרמרות.

אבי הגיש לי כל פעם מחדש אחד מהם, כרך עבה וכבד, כשהוא משדל אותי בביישנות. פתחתי אותו. היה זה התנ"ך. על דפיו ראיתי מסע גדול של בעלי חיים, זורם במשעולים, מסתעף לתהלוכות על פני ארץ רחוקה, ראיתי את

9

השמים, כל כולם להקות ציפורים ומשק־כנפיים, פירמידה עצומה הפוכה אשר
שיאה המרוחק נגע בתיבת נוח.

הרמתי אל אבי מבט מלא תוכחה: — הרי אתה יודע — קראתי — אתה
יודע היטב, אל תתחבא ואל תשתמט! הספר הזה הסגיר אותך. מדוע נתת לי
את הספר הפגום הזה מהספרים החיצוניים, את עותק האלף, את הזיוף הלא-
מוצלח? מה עשית עם הספר?
אבי הסב את עיניו.

ג

חלפו שבועות וסערת רוחי נשכחה, אך מראה הספר המשיך לבעור בלבי
בלהבה בהירה, כרך עצום, מרשרש, חז"ך נסער, אשר בין דפיו מהלכת רוח
המעלעלת בו כבשושנה ענקית, מתפוררת.

אבי, כיוון שראה כי נרגעתי, התקרב אליי פעם בזהירות ואמר בנימה של
פיוס: — ביסודו־של־דבר קיימים סתם ספרים, ה־ספר הוא אגדה שבכמותה
אנו מאמינים בילדותנו, אך עם חלוף השנים הדלים להתייחס אליה ברצינות.
— לי היו אז השקפות אחרות, ידעתי שהספר הוא עיקרון, ייעוד. חשתי את
כובד המשימה הכבירה על כתפיי. מלא בוז וגאווה עיקשת וקודרת לא השבתי
דבר.

שהרי כבר אז היה בבעלותי קרע של הספר, אותן שאריות עלובות, שמקרה
גורל מוזר הבריח לתוך ידי. בדאגה רבה הסתרתי את אוצרי מעיני כול, כואב
את התדרדרותו העמוקה של הספר, אשר לא הצלחתי לגלות הבנה לשרידי
בלבו של איש. כך זה קרה.

יום אחד באותו חורף נתקלתי באדלה בשעת ניקוי הבית. כשמברשת בידה
נשענה על מכתבה שעליה היתה מונחת התיכת ספר תלושה. רכנתי מעל
כתפה, לא כל־כך מסקרנות, אלא כדי להתבשם שוב בריח גופה, אשר חן
הנעורים שלו נגלה לפני זמן מה לחושי המתעוררים.
— תראה — אמרה, נושאת את התרפקותי בלי למחות — הייתכן שיגדלו
למישהו שערות עד לרצפה? הייתי רוצה כאלה.

הצצתי בציוור. על דף פוליו גדול היתה מצוירת דמות אשה גוצה בריאת־
בשר ופניה שופעות מרץ וניסיון. מראשה של הגברת הזאת השתלשלה פרוות
שער עצומה, שגלשה בכבדות על גבה ונגררה על הארץ בקצות מקלעותיה
העבותות. היה זה תעלול בל־ייאמן של הטבע, מעיל קפלים שופע הארוג
משורשי שער, וקשה היה לתאר שהכובד הזה לא יגרום לכאב מוחשי ולא
ישתק את הראש העמוס לעייפה. אך בעלת הפלא נראתה כנושאת אותו
בגאווה, והטקסט המודפס בצד הכריו באותיות שמנות על תולדות הפלא הזה

ונפתח באלה המלים: "אני, אנה קסילג, אשר נולדה בקרלוביץ, פלך מוראביה, היתה לה צמיחת שער דלילה..."

היה זה סיפור ארוך, דומה במבנהו לסיפורו של איוב. אנה קסילג היתה נגועה בגורת-הבורא בשער דליל. נחיתותה עוררה את רחמי העיירה כולה ונסלחה לה רק החדות לאורה הייה המהוגנים, אם כי מן הנמנעות היה שחיים אלה יהיו ללא דופי. ומעשה שהיה כך היה שתפילותיה נעבו והקללה הוסרה מראשה. אנה קסילג זכתה בהארה, היא קיבלה סימנים והוראות ורקחה מרקחת, תרופת פלא, אשר השיבה פוריות לראשה. שעה פרץ וצמח, ולא עוד אלא שבעלה, אחיה, בני-דודיה גם הם העלו מיום ליום פרוות שער שחור ועבות. בעמד השני הוצגה אנה קסילג שישה שבועות לאחר שהתגלה לה המתכון, כשהיא מוקפת באחיה, גיסיה ובני אחיה, כולם גברים שוקניהם משתלשלים להם עד לחגורה, שופעי שפמים, ומעוררת פליאה היתה ההתפרצות האמיתית הזאת של גבריות דובית בלתי מוויפת. אנה קסילג הביאה אושר על העיירה כולה, שירדה עליה ברכה אמיתית בעזרת בלוריות גליות ורעמות שער כבירות ואשר תושביה טיאתאו את הארץ בוקניהם כבמטאטאים רחבי-ידיים. אנה קסילג היתה לשליחת השעירות. אחרי שהביאה אושר לעיר מולדתה, היא השתוקקה להביא אושר לעולם כולו וביקשה, הפצירה והתחננה לקבל למען גאולת הנפש את מתת האל, את תרופת הפלא, אשר היא בלבד ידעה את סודה.

את הסיפור הזה קראתי מעל לכתפה של אדלה ופתאום עלתה בי מחשבה, אשר הכתה אותי בתדהמה והייתי כניצב בלהבות. הרי היה זה הספר, עמודיו האחרונים, התוספת הלא-רשמית שלו, הזיתו האחורית המלאה שאריות וגרוטאות! קשת הצבעים הסתחררה בטפטים מתערבלים, הטפתי מידי אדלה את התיכת הספר התלוש ובקול שלא שלטתי בו עוד התרסתי נגדה: — מנין לקחת את הספר?

— טיפש — אמרה, מושכת בכתפיה — הרי הוא מונח כאן תמיד ובכל יום אנחנו תולשים ממנו דפים לעטוף בשר באטליו ואת כריכי ארוחת הבוקר של אביך...